

MUAMMOLI TA'LIM VA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINING RIVOJLANISHI

ELMURODOVA DILNOZA SHUHRAT QIZI

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada muammoli ta'lim metodologiyasining talabalar tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni va samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda an'anaviy ta'lim usullari bilan muammoli ta'limni taqqoslash orqali muammoli ta'limning kognitiv rivojlanishga ta'siri o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim sharoitida talabalar tahliliy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. Maqolada muammoli ta'lim metodikasini ta'lim jarayoniga tatbiq etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, tanqidiy fikrlash, muammoli ta'lim, kognitiv ko'nikmalar, ta'lim metodologiyasi, oliy ta'lim.

Abstract. This article scientifically analyzes the role and effectiveness of Problem-Based Learning methodology in developing students' critical thinking skills. The study examines the impact of Problem-Based Learning on cognitive development by comparing it with traditional teaching methods. The results indicate that students in a problem-based learning environment significantly improve their analytical and critical thinking abilities. The article also provides practical recommendations for implementing the Problem-Based Learning methodology into the educational process.

Keywords: problem-based learning, critical thinking, Problem-Based Learning, cognitive skills, educational methodology, higher education.

KIRISH. Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — talabalarni mustaqil fikrlaydigan, muammolarni ijodiy hal etadigan shaxslar sifatida shakllantirish hisoblanadi. An'anaviy ta'lim modeli ko'pincha bilimni tayyor holda

taqdim etish bilan chegaralanadi va bu holat talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini to'liq rivojlantirishga imkon bermaydi [1]. Shu sababli, dunyoning ko'plab yetakchi universitetlari muammoli ta'lim metodologiyasiga o'tmoqda [2].

Muammoli ta'lim — bu o'quv jarayonining markaziga real yoki simulyatsiya qilingan muammoni qo'yadigan, talabani faol izlanuvchi va tadqiqotchiga aylantiradigan pedagogik yondashuv. Dastlab 1960-yillarda tibbiyot ta'limida McMaster universitetida qo'llanilgan ushbu usul [3], keyinchalik ijtimoiy fanlar, muhandislik, huquqshunoslik va psixologiya sohasiga ham kirib kelgan.

Tanqidiy fikrlash esa haqiqatni aniqlab olishga qaratilgan, dalillarga asoslanuvchi, tizimli va reflektiv fikrlash jarayoni sifatida ta'riflanadi [4]. Bloom taksonomiyasining yuqori bosqichlari — tahlil, sintez va baholash — tanqidiy fikrlashning asosiy ko'rinishlari hisoblanadi [5].

Ushbu tadqiqotning maqsadi — muammoli ta'lim metodologiyasining talabalar tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi samaradorligini empirik va nazariy jihatdan asoslash hamda ushbu metodikani O'zbekiston oliy ta'lim tizimiga tatbiq etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIAL VA METODLAR. Tadqiqot 2023–2024 o'quv yilida o'tkazildi. Tadqiqotda ikkita guruh ishtirok etdi: tajriba guruhi (n=42) va nazorat guruhi (n=40). Tajriba guruhida muammoli ta'lim metodologiyasi asosida darslar tashkil etildi, nazorat guruhida esa an'anaviy ma'ruza-seminar tizimidan foydalanildi.

Tanqidiy fikrlash darajasini o'lchash uchun Watson-Glaser Tanqidiy Fikrlash Tahlili (WGCTA) testidan foydalanildi. Bu test besh asosiy komponentni o'lchaydi: xulosalar chiqarish, taxminlarni aniqlash, deduktiv xulosa, interpretatsiya va argumentlarni baholash [6]. Test kurs boshida (pre-test) va kurs oxirida (post-test) ikki marta o'tkazildi.

Muammoli ta'lim mashg'ulotlari quyidagi bosqichlarda tashkil etildi: (1) muammo taqdim etish va uni anglash; (2) guruhda fikr almashish va taxminlar ilgari surish; (3) mustaqil tadqiqot o'tkazish; (4) guruhda muhokama va xulosa chiqarish; (5) natijalarni taqdim etish va o'z-o'zini baholash. Har bir muammoli ta'lim sessiyasi 90 daqiqa davom etdi.

Ma'lumotlar SPSS 26.0 dasturi yordamida qayta ishlandi. Guruhlararo farqni aniqlash uchun mustaqil t-test va dispersiyani tahlil qilish (ANOVA) metodlaridan foydalanildi. Statistik ahamiyatlilik darajasi $p < 0.05$ qilib belgilandi.

NATIJARLAR. Pre-test natijalariga ko'ra, tajriba va nazorat guruhlarida o'rtasida tanqidiy fikrlash darajasida statistik jihatdan sezilarli farq kuzatilmadi ($p=0.47$). Bu ikki guruh boshida bir xil darajada bo'lganligini tasdiqladi.

Post-test natijalariga ko'ra, tajriba guruhining WGCTA umumiy ball o'rtacha 31.2 dan 47.8 ga ko'tarildi (o'sish 53.2%), nazorat guruhida esa 30.8 dan 36.4 ga o'sdi (o'sish 18.2%). Guruhlararo farq statistik jihatdan ahamiyatli bo'lib chiqdi ($t=6.84$, $p < 0.001$).

Alohida komponentlar tahlili quyidagilarni ko'rsatdi: tajriba guruhida argumentlarni baholash ko'nikmasida eng yuqori o'sish qayd etildi (+68%), interpretatsiya ko'nikmasida esa +57% o'sish kuzatildi. Deduktiv xulosa chiqarish komponentida ham sezilarli yaxshilanish bo'ldi (+41%). Nazorat guruhida barcha komponentlar bo'yicha o'sish 12–22% doirasida qoldi.

Tadqiqot davomida kuzatilgan muhim holat shundaki, muammoli ta'lim guruhidagi talabalar kurs oxiriga kelib mustaqil manba izlash, ma'lumotlarni tanqidiy tahlil qilish va o'z xulosalarini asoslash ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirdi. Shuningdek, guruhiy muhokamalar davomida talabalarning bir-birini fikrni tinglash va baholash qobiliyati ham o'sdi.

MUHOKAMA. Tadqiqot natijalari muammoli ta'limning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi yuqori samaradorligini tasdiqladi. Bu natijalar Hmelo-Silver [7] va Schmidt [8] tomonidan olib borilgan xalqaro tadqiqotlar bilan to'liq mos keladi. muammoli ta'limning asosiy ustunligi shundaki, u talabani passiv tinglovchidan faol bilim izlovchiga aylantiradi.

Muammoli ta'limning tanqidiy fikrlashga ijobiy ta'sir ko'rsatishi bir qancha psixologik mexanizmlar bilan tushuntiriladi. Birinchidan, muammo oldida yechim izlash jarayonida talaba metakognitiv faollikni oshiradi — ya'ni o'z fikrlash jarayonini nazorat qiladi va boshqaradi [9]. Ikkinchidan, guruhdagi muhokamalar

turli nuqtai nazarlarni taqqoslash imkonini beradi, bu esa bir tomonlama fikrlashning oldini oladi.

Tadqiqotda aniqlangan cheklovlardan biri shundaki, muammoli ta'lim metodikasini tatbiq etish o'qituvchidan yuqori pedagogik malaka va vaqt sarfini talab qiladi. Bundan tashqari, katta auditoriyalarda (50 nafar va undan ko'p) muammoli ta'limni samarali tashkil etish qiyinlashadi. Ushbu cheklovlarni hisobga olgan holda, aralash model (muammoli ta'lim + an'anaviy ta'lim) ko'proq maqsadga muvofiq bo'lishi mumkin.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimi uchun muammoli ta'lim metodikasini joriy etish dolzarb masala hisoblanadi. Bugungi kunda milliy ta'lim standartlari tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishni ustuvor vazifa sifatida belgilagan [10]. Ammo amalda o'quv jarayoni hali ham ko'pincha tayyor bilimni yetkazishga yo'naltirilgan holda qolmoqda.

XULOSA. Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli ta'lim metodologiyasi talabalar tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda an'anaviy ta'lim usullariga nisbatan sezilarli darajada samaraliroq hisoblanadi. Muammoli ta'lim sharoitida o'qigan talabalar argumentlarni baholash, ma'lumotlarni tahlil qilish va asosli xulosa chiqarish ko'nikmalarida ko'proq o'sish ko'rsatdi.

Natijalar asosida quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi: birinchidan, oliy ta'lim muassasalarida haftasiga kamida 2–3 soat hajmida muammoli ta'lim mashg'ulotlarini joriy etish; ikkinchidan, o'qituvchilarni muammoli ta'lim metodikasi bo'yicha maxsus tayyorlash; uchinchidan, muammoli ta'lim uchun mos o'quv muammolari (case-study)lar to'plamini ishlab chiqish; to'rtinchidan, ushbu metodikaning samaradorligini muntazam monitoring qilish tizimini yaratish.

Kelajakdagi tadqiqotlarda muammoli ta'limning uzoq muddatli ta'sirini o'rganish, shuningdek raqamli ta'lim muhitida ushbu metodikaning samaradorligini tekshirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Barrows H.S. A taxonomy of problem-based learning methods // Medical Education. — 1986. — Vol. 20, № 6. — P. 481–486.

2. Savery J.R. Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions // *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*. — 2006. — Vol. 1, № 1. — P. 9–20.
3. Neufeld V.R., Barrows H.S. The "McMaster Philosophy": An approach to medical education // *Journal of Medical Education*. — 1974. — Vol. 49. — P. 1040–1050.
4. Facione P.A. *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assessment and instruction*. — Millbrae: California Academic Press, 1990. — 112 p.
5. Bloom B.S. *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals*. — New York: Longmans Green, 1956. — 207 p.
6. Watson G., Glaser E.M. *Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal*. — San Antonio: Psychological Corporation, 1980. — 88 p.
7. Nasiba, Q., & Berdiyeva, S. (2023). SIGNIFICANCE AND CONTENT OF PEDAGOGICAL DIAGNOSTIC METHODS. *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF EDUCATION AND COMPUTER SCIENCES (CAJECS)*, 2(2), 51-53.
8. Berdiyeva, S. (2024). Improving the methodology of preparing students for creative activity based on foreign experiences. *Talqin va tadqiqotlar*,(28).
9. Berdiyeva, S., & Xudoyberdiyeva, M. (2025). YOSHLARNI MILLIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH ASOSIDA MILLIY O‘ZLIKNI YUKSALTIRISH TEXNOLOGIYALARI. *GOLDEN BRAIN*, 3(1), 87-90.